

Ali ŞENYURT •

Yeniçeri Ortaları Yardımlaşma Sandıkları

Janissary Company Charity Funds

Özet

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu hakkında kesin bir tarih bilinmemekle birlikte Osmanlıların ilk fütühat devirlerinde teşekkül ettirilerek devletin sınırlarının genişlemesinde önemli bir görev ifa ettikleri yadsınamaz bir gerçektir. Yeniçeri Ocağı'nın en küçük birliği olan ortaların yardımlaşma sandıkları ise Türk-İslam medeniyetinin Osmanlı toplumuna kazandırdığı, yetime ve fakir, fukaraya yardımı amaçlayan ve dayanışmayı esas alan bir anlayışın tezahürüdür. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kapatılmasının ardından ocağa ait sandıklar ile kışla ve diğer malları hakkında alınan kararlardan bazıları arşiv belgeleri yardımıyla tespit edilmiştir. Daha geç döneme ait belgelerden Yeniçeri Ocağı vakıf malları ile birlikte hiçbir vakfa ait olmadığına dair hüküm verilen arsaların Darüşşafaka Vakfı'na devir edildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda makalede, Yeniçeri Ocağı ve ocak ortalarının yardımlaşma sandıkları hakkında genel bilgiler ile ocağın kapatılmasının ardından sandıkların mal varlığı ile idarenin verdiği kararlar; birincil kaynaklar ve Başbakanlık Osmanlı Arşiv belgeleri ışığında ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeniçeri Ocağı, Eytâm Sandıkları, Darüşşafaka Vakfı.

JEL Kodu: N01, N25

Abstract

Though a definite date about the foundation of the guild of Janissaries is not known, it is an undeniable fact that they had an important mission in the enlargement of the country's borders by being made up in the first conquest periods of the Ottomans. Company Charity Funds which are the smallest company of the guild of Janissaries are the manifestation of the conception which is based on solidarity and aims the help to the poor and the orphan brought to Ottoman society by Turkish-Islamic civilization. After the closure of the Guild of Janissaries in 1826, some of the decisions taken about the funds belonging to the guild and the military post and other commodities have been determined through the help of archive documents. It is understood from the later periods' documents that the foundation commodities of the Guild of Janissaries and the lands decided to be belonging to no foundations were transferred to Darüşşafaka Association. In this context, in this study, general information about the charity funds of the Guild of Janissaries and guild companies and the decisions given by the administration about the assets of the funds after the closure of the guild have been approached in consideration of primary resources and Prime Ministry Ottoman Archive Documents.

Key Words: The Guild of Janissaries, Orphan Funds, Darüşşafaka Association.

JEL Codes: N01, N25

Giriş

Yeniçeri Ocağı'nın kuruluşu hakkında kesin bir tarih bilinmemekle birlikte Osmanlıların ilk fütühat devirlerinde teşekkül ettirilerek devletin sınırlarının genişlemesinde önemli bir görev ifa ettikleri yadsınamaz bir gerçektir. İçine kapalı bir askeri teşkilat olan ocak, farklı kuralları ve ritüelleri ile Osmanlı tarihi içerisinde kendine has bir yer edinmiştir. İlerleyen zaman içerisinde dönemin koşullarına göre ıslah ve tadil edilen bu askeri teşkilatın, merkezi otoritenin zayıf kaldığı durumlarda adeta devlet yönetiminde alternatif bir güç haline gelme çabalarının kanlı biten sonuçları olmuştur. İlk kuruluş felsefesinden uzaklaştığını açıkça gösteren bu gelişmeler ocağın yine güç kullanılarak ortadan kaldırıldığı 1826 yılına kadar (Ocağın ortadan kaldırılmasında büyük bir ittifak sağlandığından olsa gerek tarihte bu olay Vaka'a-i Hayriyye/ Hayırlı Olay ismi ile anılmaktadır.) aralıklı olarak devam etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın özgün bir yapısı da olsa başta mali ve idari bağımlılığından dolayı devletin koyduğu kurallardan ve Osmanlı'nın Türk-İslâm kültüründen oluşturduğu diğer örgütlenmelerin etkileşiminden kendisini soyutlamış olması beklenemez. Mensuplarının ocağa kayıt olmasından başlayarak, aldıkları maaşların (ulûfe) ne şekilde dağıtılacağı, iaşeleri, giyim-kuşamları, sosyal hayatları ile vefatlarında yapılacakların tümü belirli kurallara tabidir ve tüm bu sayılanlar Kavanin-i Yeniçeriyân (Yeniçeri Kanunları) olarak adlandırılmaktadır. Özellikle maaşların dağıtılması ve beytülmal olarak bilinen sandıkların kayıtlarının tutulduğu işlemler yeniçeri kâtibi tarafından bir deftere özenle kaydedilerek muhafaza edilmektedir (Kavanin-i Yeniçeriyân, 2011: 172,187). Bu sandıklar, Türk-İslâm medeniyetinin Osmanlı toplumuna kazandırdığı, yetime ve fakir, fukaraya yardımı amaçlayan ve dayanışmayı esas alan bir anlayışın tezahürüdür. Makalede sırasıyla; Yeniçeri Ocağı ve ocak ortalarının yardımlaşma sandıkları hakkında genel bilgiler ile ocağın kapatılmasının ardından sandıkların mal varlığı ile ilgili idarenin verdiği kararlar birincil kaynaklardan yararlanılarak sunulmuştur. ¹

1. Yeniçeri Ocağı

Yeniçeri Ocağı'nın ne zaman kurulduğu ile ilgili kesin bir tarih bulunmamaktadır. Ancak, Orhan Bey döneminde (1324-1362) yeni fetihler için gereksinim duyulan asker ihtiyacı için savaş esirlerinden faydalandığı ve bunun I. Murad zamanında (1362-1389) Gelibolu'da kurulan Acemi Ocakları'nın ilk adımları olduğu düşünülmektedir. Acemi Ocağı'nın kurulmasında Kazasker Çandarlı Kara Halil ile Molla Rüstem'in yönlendirmelerinin payı olduğu da tekrarlanan bilgiler arasındadır. Pencik oğlanı adı verilen acemi oğlanı alınması uygulamasına, savaş esirleri ve akınlarda elde edilenlerden beşte birinin dinen devlete verilmesi hükmünden başlandığı belirtilmektedir (Beydilli, 2011: 450). Acemi Ocağı teşkilatı daha sonraları ihtiyaç nispetinde genişletilmiş ve yeni kanunlarla daha mükemmel bir hale getirilmiştir. Fütühatın ilerlemesi üzerine bir taraftan askere olan ihtiyaç diğer taraftan siyasi hadiseler ve duraklamalar sonucunda ordu mevcudunun azalması Pencik oğlanından başka *Devşirme* ismiyle Osmanlıların Rumeli topraklarında bulunan hristiyan tebaadan ocağa Yeniçeri (Yeni Asker) namzeti olarak efrat alınmasını zorunlu kılmıştır.

¹ İş bu makale VAKAR (Vakıf Araştırmaları Merkezi) bursu ile desteklenmiş olup, başta bilim kurulu başkanı Prof.Dr. Ahmet Kal'a olmak üzere vakıf yöneticilerine teşekkürü bir borç bilirim.

Osmanlılardan önceki Türk ve İslâm devletlerinde tatbik edilmemiş olan bu yeni usul için *Devşirme Kanunu* adı altında bir kanun çıkartılarak, önce Rumeli'deki topraklarda, 15. yüzyıl sonları ile 16. yüzyıl başlarında tedricen Anadolu'da, 17. yüzyıldan itibaren ise ülke genelindeki tüm hristiyan tebaaya uygulanmıştır. Devşirme işinde hükümet 17. yüzyıl başlarına kadar pek titiz davranmıştır. Söz gelimi, Karaman'dan Erzurum'a kadar olan bölgenin hristiyanları, Türk, Gürcü ve Kürt ile karışmış olduğundan dolayı buralardan ya oğlan devşirilmemiş veya devşirildiği zaman da çok dikkatli hareket edilmiştir. Daha sonraları bu sınırlamalar kaldırılmıştır. Kayseri'den oğlan devşirilmesi Yavuz Sultan Selim zamanında olup, meşhur Mimar Sinan ilk defa olarak devşirilen oğlanlardandır. Yeniçeri teşkilat mecmuasında Kanuni Sultan Süleyman'a ait olduğu söylenen aşağıdaki söz ocağa alınacak efradın menşe ve ırklarına ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Kanuni şöyle söylemiş:

"El-iyazü-billâh Urus, Acem, Çingene ve Türk reayasının evlatlarıyla vesair mahlûkun evlatlarından Harputlu, Diyarbekirli ve Malatyalı olmaya. Yukarıda tasrih olunanlardan gayri ademi ya rüşvetle veya rica ile bir büyük yerden şefaate Bedergâh idüp halis kullarımın aralarına bir ecnebi korlarsa Allahü azimüşşânun ve yüz yirmi dört bin peygamberin lanetleri ol-zabitlerin üzerine olsun." (Uzunçarşılı, 1988: 13-14, 20-21).

Yeniçeri Ocağı'nın Fatih Sultan Mehmed zamanında kurumsal açıdan gelişmesi yanında bir dizi sefer sebebiyle sayısal açıdan da artması kaçınılmaz olmuş ve yaklaşık 5000 tahmin edilen sayı bu dönemde ikiye katlanmıştır. Sayısal artış Kanuni Sultan Süleyman zamanında 12-13.000 olarak gösterilmekle beraber bunların hepsinin birden sefere katılması söz konusu değildir. Avrupa'daki savaş meydanlarında ateşli silahlarla donatılan piyadelerin öne çıkması yeniçeri sayısının önemli derecede artmasına yol açmış, bunun sonucunda klasik sistemden köklü uzaklaşmalar kaçınılmaz olmuştur. Nitekim III. Murad devrinin sonunda yeniçeri sayısı 25.000'e ulaşmıştır. Ancak sayısal artış bu dönemlerde hüküm süren enflasyonun da etkisiyle büyük sıkıntılara yol açmıştır (Beydilli, 2011: 454). Zira bu derece kalabalık teşkilatın barınması, iaşesi ve diğer masrafları ile ulûfe olarak adlandırılan üç ayda bir ödenen maaşları devlet bütçesi üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır.

Yeniçerilerin barınma ve talimleri için kışlalar inşa edilmiştir. Ancak bu kışlaların hiçbiri günümüze ulaşmamıştır. Kışlalar oda olarak adlandırılmakta ve ilki Fatih zamanında (Eski Odalar), ikincisi Kanuni zamanında (Yeni Odalar) yapılmıştır. Fatih'in yaptırdığı Eski Odalar (Çizim 1), bugünkü Vezneciler semtinde Şehzade Külliyesi'nin yapıldığı arsada ve onun karşısında yerleşmiştir (Harita 1). İstanbul Acemiocakları'nın kışlası da Eski Odalar'ın yanındadır. Kanuni'nin yaptırdığı Yeni Odalar ise (Çizim 2), Bayrampaşa Deresi vadisinde (eski Lycus), Aksaray'da Etmeydanı denilen yerdedir (Kuban, 2007: 551). Kauffer Haritaları'ndan kışlaların bulunduğu yerler belirlenmiştir. Buna göre Şehzade Cami'nin karşısında Yeniçeri Kışlalaları'nın (Fr: Cazerne de Janissaires) yer aldığı görülmektedir.

Harita 1: Kauffer Haritaları'nda Şehzade Cami karşısında yer alan Yeniçeri Kışlası

Kaynak: (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148>. Erişim: 10.05.2016)

Harita 2: Kauffer Haritaları'nda Eski Saray civarında Yeniçeri Ağa Sarayı ve Yeniçeri Hastanesi

Kaynak: (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148>. Erişim: 10.05.2016)

Yukarıdaki haritadan ise (Harita 2) Süleymaniye'deki Yeniçeri Ağa Sarayı'nın karşısında bulunan Yeniçeri Hastanesi'nin (Fr: Hospital des Janissaires) yeri tespit edilmiştir. Ahşap olan kışlalar büyük yangınlarda çok kez yanıp tekrar inşa edildiklerinden planlarını saptamak olanaksız gibi görünmekle birlikte kışlaların

ortasında Tekke Meydanı denilen büyük bir meydan bulunduğu ve burada mescit iken sonra camiye çevrilmiş Mescid'i Miyane (Orta Cami) olduğu bilinmektedir (Kuban, 2007: 552). Kauffer Haritaları'nda yer alan Yeniçeri Orta Cami'nin Yeni Odalar'ın ortasındaki cami olması güçlü bir olasılıktır (Harita 3).

Harita 3: Yeni Bahçe civarında Yeniçeri Orta Cami

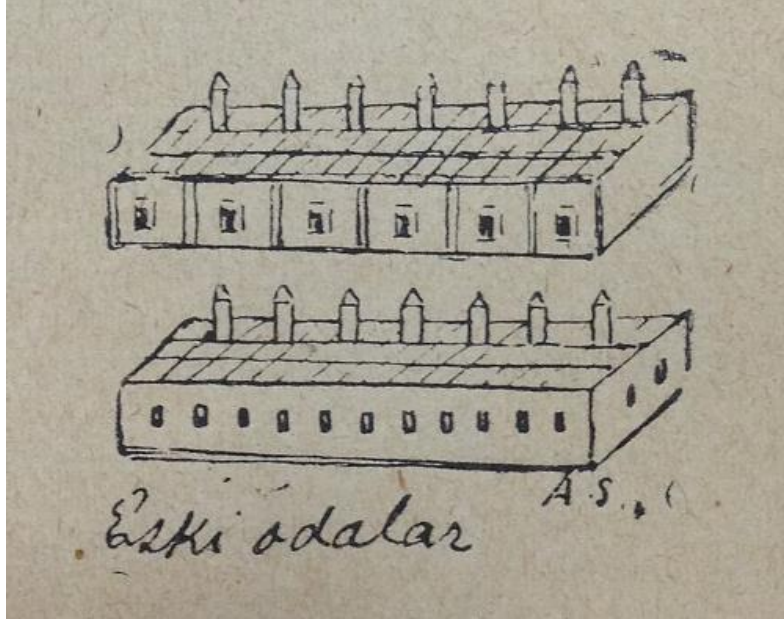

Kaynak: (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148>. Erişim: 10.05.2016)

Şehremaneti Matbaası'nda 1929 yılında basılan "Şehrimize Ait Vesikalardan Yeniçeri Kışlaları" isimli eserde eski ve yeni odaların planları hakkında çok sınırlı bilgi olduğundan bahsedilerek Matrakçı Nasuh'un çizimleri ile bu konuda çalışmalar yapmış Jule Labarte'nin 1770 tarihli plânı ve J.D. Barbié'nin 1819 tarihli plânları karşılaştırılmıştır. Ayrıca Cevat Paşa'nın Osmanlı Askeri Tarihi isimli eserinden de faydalanılmıştır. Bu sınırlı sayıdaki çalışmalar esas alınarak oluşturulan kışla planlarına göre toplam 199 tane olan kışlaların 100'ünün cemaatlere, 61'inin bölük ortalarına, 34'ünün sekbanlara ve 4'ünün de solaklara ait olduğu belirlenmiştir. Tüm bu sınıfların yeni ve eski kışlalarda karışık olarak oturdukları ve 26'sının eski, 173'ünün ise yeni kışla olduğu ifade edilmektedir (Şehrimize Ait Vesikalar, 1929: 4-9). Konu hakkında bilinen en önemli çalışmalardan birisini gerçekleştiren Uzunçarşılı, cemaat isminin ocağın ilk ortaları olan yaya bölüklerine sonradan verildiğini, hükümdarın avlanması için kurulan sekbanların önceleri müstakil bir ocak iken, 15. asır ortalarında yeniçerilere dahil edildiğini, bölükler veya ağa bölüklerinin yine 15. asrın sonlarına doğru oluşturulduğunu ve orta ile bölük sayısı toplamının 196 olduğunu kaydetmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 155-156). Reşad Ekrem Koçu, Yeniçeriler isimli eserinde ise; Yeniçeri Ocağı'nın en küçük birliğine "orta (tabur) denildiğini, zabitanın de "çorbacı" ünvanını taşıdığını belirtmektedir. Ayrıca kesin olmamakla birlikte, yeniçeri kışlasında bir ortanın üç ya da dört koğuşa (odaya) sığabileceğinden bahsetmektedir (Koçu, 2015: 59,72).

Çizim 1: Yeniçeri Eski Odaları'na ilişkin genel görünüm

Kaynak: (Şehrimize Ait Vesikalardan Yeniçeri Kışlaları, 1929.: 7)

Yeniçeri Ocağı, kendine has özellikleri olan bir askeri teşkilat olmakla birlikte kadim Osmanlı geleneklerini sürdüren bir yapıya sahiptir. Ocağın bu özelliklerinden biri de savaşta şehit düşen veya eceliyle vefat eden ocak mensubunun arkasında bıraktığı yetimler için oluşturulmuş yardım sandıklarıdır. Eytâm² sandıkları ismi verilen bu yardımlaşma sandıklarının esası, vefat eden ebeveyninden yetimlerine intikal eden malların zayi edilmeden sağlıklı bir şekilde muhafaza edilerek rüşd (olgunluk) yaşına, yani hukuki olarak malları üzerinde tasarruf etme ehliyetine sahip olduğu yaşa geldiğinde, sahibine ulaştırılması anlayış ve sorumluluğuna dayanmaktadır. Bu kurum, Osmanlı toplumunda önceleri ferdi uygulama alanı bulmuş, sonraları kurumsal bir hüviyet kazanarak 19. yüzyılın ortalarından itibaren devlet eliyle yönetilen önemli bir fona dönüşmüştür. Uygulamada yetim kalan çocuk için öncelikle kadı tarafından bir vâsi tayin edilmekte, bu vasi, yetimin her türlü sorumluluğunu üstlenmekte; bu kapsamda mallarının muhafazasını da sağlamakla yükümlü olmaktadır.

Rüşd yaşına gelinceye kadar yetimin yeme, içme, giyinme, barınma, sağlık, eğitim vb. masrafları kendi mallarından karşılanmakta, rüşdüne erdiğinde ise kalan malları kendisine teslim edilmektedir. Ancak geçen süre içerisinde malların değer kaybını engellemek amacıyla bu malların işletilerek gelir elde edildiği görülmektedir. Bu şekilde, özellikle nakdî varlıkların işletilmesi yoluyla bir yandan piyasa için bir kredi arzı oluşturulurken diğer taraftan da yetimler için masraflarının daha iyi bir şekilde karşılanabilmesine imkân sağlayan bir yol açılmıştır. Böylece, hem ihtiyaçları karşılanan hem de ebeveyninden intikal eden malı muhafaza edilen yetimler, rüşd yaşına, yani

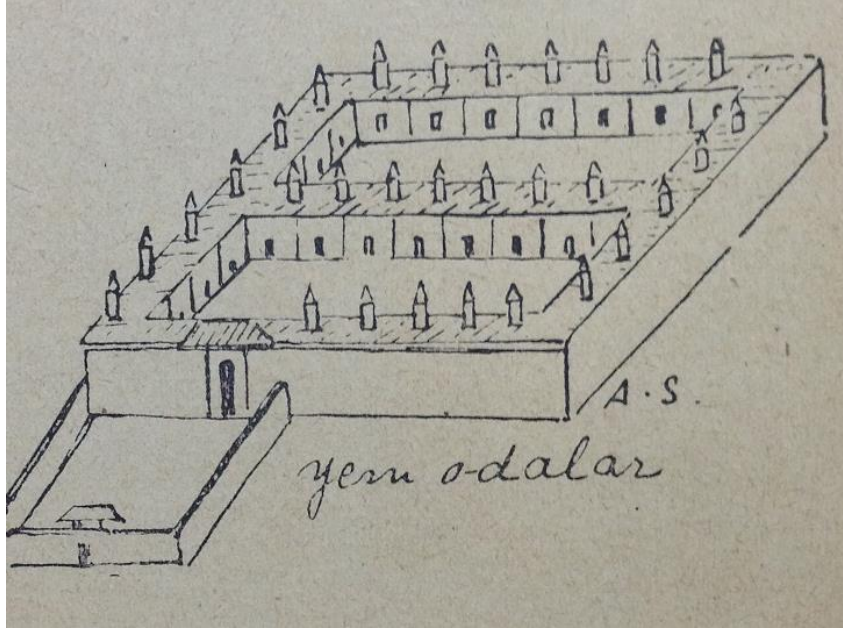
---

² Eytâm: Anası babası ölmüş, yalnız kalmış küçük çocuklar, öksüzler. Bkz., (Devellioğlu, 2003: 244).

hukuki ehliyete sahip oldukları yaşa geldiklerinde sahip oldukları malları teslim alarak kendileri için daha iyi bir hayat kurma olanağına kavuşmaktadırlar. Benzer işlemler vefat eden yeniçerilerin malları üzerinde de uygulanmaktadır. Bu durumda malların işletilmesi bizzat mensubu bulunduğu ocağın ileri gelenleri tarafından orta sandığı bünyesinde sağlanmakta, yeniçerilerin yetimleri kendi ocaklarının himayesi altına alınarak yetiştirilmektedir. Kaynaklarda verilen bilgilere göre, yeniçerilerden vefat edenlerin eşyaları satılarak yetişmiş çocukları varsa onlara verilmektedir. Şayet çocukları küçük ise bu para yeniçerinin bağlı olduğu orta sandığı tarafından işletilmekte, çocuk büyüdükten sonra orta sandığındaki parası geliriyle birlikte kendisine ödenmektedir. Yine, esnaf birliklerinin oluşturduğu esnaf sandıklarında da benzer uygulamaların yapıldığı bilinmektedir (Özcan, 2006: 106-108).

Yeniçeri Ocağı'nda kayıtların defterlere işlenmesi önemli görevlerden birisidir. Bu defterlerin muhafaza edilmesinden Yeniçeri kâtipliği makamı sorumludur. Kâtiplerin ulûfeleri yoktur; üç ayda er başına birer akçeleri vardır, onu alırlar; ulûfe dağıtılırken, şâkirdler halifesi odabaşlarından toplar ve kâtibe teslim etmektedir. Vakıf gemileri vardır; birbirlerinden 40.000 akçeye alırlar, görevlerinden ayrılırken yerine gelene satarlar. Tüm bu süreç kendilerine göre oluşturdukları bir nevi kanuna göre işlemektedir. Yeniçeri kâtibi olan kimsenin ise doğru ve dindar bir kişi olması esastır.

Çizim 2: Yeni Odalar'a ilişkin bir canlandırma

Kaynak: (Şehrimize Ait Vesikalardan Yeniçeri Kışlaları, 1929: 6)

Defterlere üç ayda bir alınan ve ulûfe olarak isimlendirilen maaşlar (Muharremden başlayarak masar, recc, reşen ve lezez aylıklarına varıncaya kadar yılda 4 ulûfe olur.) ile ocak görevlilerin isimleri kaydedilmektedir ve defterler her üç ayda bir yenilenmektedir. Defter kayıt tutanlara şâkird ismi verilmekte ve bunların başında başşâkird bulunmaktadır. Onun altında ise beytülmal kâtibi yer almaktadır ve Efendikapısı'ndaki

Yeniçeri beytölmali defterini o yazar ve mirasçısı olmayan İstanbul, Galata ve Üsküdar'daki beytölmali beytölmali ile birlikte satarak nakde çevirmektedir. Satış bedelinin binde 25 akçesini kâtip ile beytölmali almakta geriye kalan kısmı meblağa bakılmaksızın Hazine diye işaretlenmektedir. Mirasçısı yani varisi var ise bu kez farklı bir yol takip edilmektedir. Varisin (yetimin) henüz reşit olmaması durumunda kalan tüm mallar tek tek müfredat defterine yazılmakta ve Kapı'daki sandığa konulmaktadır. Vefat eden yeniçeriden kalan nakit para ise işletilmek üzere bağlı olduğu odaya verilmekte ve içinden varise nafaka ödenmekte, fazlası anaparaya katılarak çoğalması sağlanmaktadır. Varis reşit oluncaya kadar bu süreç devam etmektedir. Reşit olup parasını almak isetiğinde kesin hesap çıkartılmakta ve Efendikapısı'na giderek odanın birkaç ihtiyarının nezaretinde kendisine parası ödenmekte ve teslim tezkeresi alınmaktadır. Şayet varisin reşit olmadan vefatı veya aradan 20 sene gibi uzun bir süre geçtiği halde parasını almak için müracaat etmemesi halinde mal varlığı hazineye devredilmektedir.

Konu yetim malının korunması ve yetime maksimum fayda sağlanması olduğundan, tüm bu işlemlerin büyük bir sorumluluk ve takip gerektirdiği açıktır. Bu nedenle kâtipin ve beytölmalinin sık sık değişmemesi ve işine hakim olması önemli bir nokta olarak gözükmektedir. Yeniçerinin taşrada vefat etmesi durumunda, bağlı olduğu odadan biri ile beytölmali gönderilmekte, müfredat defteri ile İstanbul'a getirilmekte ve kadının kontrolünden geçip imzası alındıktan sonra miras olarak kalan mallar satılmakta ve bedeli varise ödenmektedir. Kalan miras meblağ olarak düşük ise satılın bildirim yapıldıktan sonra yerinde satılmakta ve parası gönderilmektedir. Satış işleminin İstanbul'daki odadan gidecek birisinin nezaretinde yapılması istenmesi durumunda buna uygun hareket edilmektedir. Hazineye aktarılan paralar ile odasına teslim edilen yetim paralarından ocağın bazı masrafları karşılanmaktadır. At süngeri, yağmurluk kesesi, ağanın iskemle kılıfı, yeni ağa olduğunda odasının döşenmesi, kethüdabeyin süngeri ve yağmurluk kesesi gibi masraflar Ağakapısı'nda tutulan deftere kaydedilmektedir (Kavanin-i Yeniçeriyân, 2011: 171-173, 187-191).

Her ortanın mutfağında belli günlerde yapılan yemekler zamanla gelenek haline dönüşmüştür. Söz gelimi, bir ortanın hıdırellezde kuzu büryanı, bir diğerinin muharremde aşure servis etmesi ve bu yemeklerin sadrazama, vezirlere, yeniçeri ağasına gönderilmesi bir beklenti haline gelmiştir. Gönderilen yemeklerin karşılığında verenin, alanın şanına layık toplanan bahşişler, orta sandığının gelir kaynaklarından birisini oluşturmaktadır. Ortanın günlük harcamalarından önemli bir kısmı bu sandıktaki paradan yapılmaktadır (Koçu , 2015: 97).

Ancak 17. yüzyılın başlarından itibaren Yeniçeri Ocağı'nda bozulmalar, düzensizlikler görölmeye başlamıştır. I. Ahmed devrinde (1603-1617) yasak olmasına rağmen paşaların, beylerin, zaimlerin de yeniçeri kullanması, yeniçeri serdarlıklarının akçe ile verilmesi şeklindeki uygulamalar sorunların daha da büyümesine yol açmıştır. Nitekim alınan tedbirlerin bir işe yaramadığı 1682'de başlayan Avusturya savaşlarında da görölmüş ve 18. yüzyılda bozulmalar artık had safhaya ulaşmıştır. Aynı düzensizlikler vârisiz ölen yeniçeri askerlerinin terekeleri için de geçerlidir. Eskiden beri adet olduğu üzere bu şekilde vefat eden yeniçerilerin terekeleri "müfredat defteri" ile "beytü'l mâl"e gönderilmesi gerekirken kurala uyulmamış, mal ve eşyaları vefatı sırasında yanında bulunanlar veya bağlı oldukları serdarları tarafından alıkonulmuştur. Bu durum yardım sandıklarının zararına olmuştur. Hatalı ve uygunsuz davranışların önüne geçebilmek için

çaba gösterilmiştir. Söz gelimi 6 Eylül 1717'de orta kola yazılan bir fermanla, seferlerde ölen askerlerin terekelerinin sicillerden yoklanarak, müfredat defterlerinin suretlerinin ortaya çıkarılması, gizlenenlerin tespit edilmesi, sicillerde kayıtlı olanların müfredat defterlerini gerektiği şekilde, bilinmeyenlerin ise kadıların şahitliğinde, mübaşir aracılığı ile "marifet-i şer'le tahsil" edilmesi, karşı koyanların hapsedilmesi emredilmiştir. Serdar tayinlerinin bazılarında, vârisiz ölenlerin muhalefatlarının zaptolunması ve "marifet-i şer'le sük-ı Sultanide" satılması ve pazarlarda satılanların gelirinin imzalı müfredat defteri ile beytü'l mâle gönderilmesi istenmiştir (Özkaya, 2008: 35,37). Özetle, ocağın kuruluş felsefesi ile bağdaşmayan olumsuzluklar zamanla sandıkların idaresine de yansımıştır.

Temelleri Selçuklu dönemindeki ahiliğe kadar dayanan ve modern sosyal sigortalara kaynaklık etme potansiyeline sahip orta sandıkları, Osmanlı ekonomisindeki değişime paralel olarak zaman içerisinde yok olmuştur.³ Öte yandan 1856 yılında hazırlıklarına başlanan ve 1866 yılında kurulan Askeri Tekaüt Sandığı, emeklilik hakkının gerçekleştiği ilk sosyal güvenlik kurumu olarak kabul edilmektedir. Bu sandıkta sigortalıya prim yükü getirilmemekte, devlet işveren olarak tüm maliyeti yüklenmektedir. Ancak devletin gittikçe kötüleşen mali durumundan dolayı yeniçeri orta sandıklarındaki uygulamaya benzer şekilde çalışanın da prim katkısı sunduğu sisteme zorunlu olarak geri dönülmüştür (Kurum, 2015: 46, 47).

2. Yeniçeri Ortalarının Yardımlaşma Sandıklarına İlişkin Defterler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan incelemede yeniçeri ortalarının yardımlaşma sandıklarına ilişkin iki adet defter tespit edilmiştir. Ayrıca vefat eden yeniçerilerin mal dökümlerinin yer aldığı müfredat defterleri de tespitler arasındadır. Bu bölümde tespit edilen defterlerin değerlendirmeleri yapılacaktır. Yeniçeri Ocağı'nın faaliyet gösterdiği dönem ve her ortanın kendine ait bir yardımlaşma sandığının olabileceği dikkate alındığında defter sayısının çok yetersiz olması bazı olasılıkları gündeme getirmektedir. Bunlardan birincisi defterlerin başka bir yerde muhafaza edilmiş olmasıdır. İkincisi bu defterler henüz arşiv kayıtlarına dahil edilmemiştir. Bir diğeri de 1826'da ocağın kaldırılmasının hemen ardından yeniçerilere ait pek çok belgenin Ayasofya Hamamı'nda yakılarak yok edilmesi esnasında (Sunar, 2010: 61) sandık defterlerinin de aynı akıbete uğramış olmasıdır. Ancak hangi belgelerin yok edildiği konusunda herhangi bir kayıt bulunmadığından bunun sadece bir olasılıktan öteye gidemeyeceği açıktır.

2.1 Dergâh-ı âli Yeniçerileri 58. Bölük Ortaları Mal Sandığının Muhasebe Defteri

58. bölüğün 5 M 1210/ 22 Temmuz 1795 tarihli muhasebe defterinde öncelikle senet karşılığı faizle borç para verilmiş kişilerin dökümü yapılmıştır. Bunlar içerisinde "İstapol oğlu Korti..", "Miskoli oğlu..", "Pembeci oğlu Saraki'de..", "Çakaloğlu Miç" isimli gayrimüslimler, "Langa Yenikapısı'nda Tomrukçu Ali Reis..", "Destereciler kethüdası Osman Ağa" isimli esnaflar, "Kirazlı Mescid Mütevellisi Halime Hanım" isimli müteveli, "Kırk iki bölüğün Arif Odabaşı", "Elli altı bölüğün Karakülle" isimli diğer bölüklerden neferler yer almakta, hatta doğrudan altmış bölüğüne de faizle para verildiği görülmektedir. Listede bölüğün mütevellisi Yusuf Ağa'nın ismi de geçmektedir. Ancak

³ Bu genellemeye çiftçilerin finansman sorununu gidermek için kurulan ve sonrasında Ziraat Bankası'na dönüşen "Memleket Sandıkları"nu dahil etmemek gerekir. y.n.

Yusuf Ağa ihtiyarladığından dolayı kendi zimmetinde olan para tahsil edilerek yeni bir mütevellî seçilmesine ve orta sandığının her Cuma ihtiyarlar toplanmadan açılmamasına karar verilmiştir. 18. yüzyılın sonlarına ait bu belgeden yeniçeri ortalarına ait sandıklarda toplanan paraların mütevellînin sorumluluğunda faizle işletildiği, sandıkların ortanın yaşlılarından oluşan bir kurul gözetiminde açıldığı ve denetlendiği anlaşılmaktadır. Muhasebe defterinde sadece gelirler belirtildiğinden bu paraların nerelere harcandığı tespit edilememiştir (BOA., D..YNC.d., Gömlek no: 34752).

2.2 Yeniçeri Orta Bölükleri Evkâf Sandığının Hesapları

25 Şevval 1153/ 13 Ocak 1741 tarihinde hesap mutabakatının sağlanarak şerh verildiği belirtilen defterde, yeniçeri orta sandıklarının muhtelif senelere ait hesapları bulunmaktadır. Yapılan dökümlerde ortanın sandığından kime ne kadar para verildiği tarihleriyle birlikte kaydedilmiştir. Verilen borç paranın karşılığında bazı durumlarda kefil, kılıç, ev, bağ gibi teminatların alındığı görülmektedir. Borç alanlar arasında diğer ortarlardan neferlerin yanı sıra gayrimüslimler ve esnaftan kişiler de bulunmaktadır. Yapılan harcamalarda detaya girilmemekte, sadece masraf ibaresi kullanılmaktadır. Belgedeki “oda tamiri” ifadesinden bu türden masrafların sandıktan karşılandığı, “deynimizin mürabahası” ifadesinden ise borç para için faiz ödendiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 58. ortanın mutfağında bulunan alet ve edevatın dökümü de yapılmıştır. Kayıt dökümleri ihtiyarlar heyeti tarafından tek tek mühürlenmiştir. Mühürleme işlemi, sandık mütevellîsi tarafından verilen hesabın ortanın ihtiyarlarınca (kıdemlilerince) tasdik edildiği anlamını taşımaktadır (BOA., D.BŞM.d., Gömlek no: 41042).

2.3 Vefat Eden Bir Yeniçeriden Kalan Mal Varlığına İlişkin Müfredat Defteri

Yeniçeri birinci bölük odasından Ankara’lı Esseyyid Mehmed Efendi İbn-i Esseyyid Süleyman’ın vefatından dolayı kendisinden kalan mal varlığının dökümünün yapıldığı belge 1817 yılı Nisan ayına kayıtlı olup vefatın bu tarihlerde gerçekleşmiş olabileceği tahmin edilmektedir. Belgedeki ifadelerden kendisinin İstanbul’daki Haseki Medresesi’nde yaşamını sürdürdüğü ve herhangi bir varisinin bulunmadığı tespit edildiğinden terekisinin bağlı olduğu odanın beytümâline devredileceği anlaşılmaktadır. Terekenin çıkartılması sayım ve değerlerinin belirlenmesi işlemleri birinci bölük odası mütevellîsi Ali Efendi tarafından talep edilerek gerçekleştirilmiş ve Kadızâde Mehmed Tahir Elkadıasker tarafından bu değer tespit işlemleri onaylanmıştır. Defterde yeniçeriden kalan tüm malların ve paraların ayrıntılı bir şekilde dökümü yapılmış ve sayım işlemlerinin sonucunda merhumun terekisinin toplam değerinin (Cem’an yekun) 13.416 kuruş olduğu belirlenmiştir. Bu meblağın 12.851,5 kuruşluk kısmı *bezzazistan-ı atikte* (Kapalıçarşı Bedesteni’ndeki kiralık kasalar olduğu düşünülmektedir.) bulunan tahta sandığındaki nakit paradır. Hesap dökümünde yapılan masraflar da ayrı ayrı gösterilmiştir. Masraflar düşüldükten sonra kalan 11.605 kuruş yed-i emindedir. Belgenin başlangıcında merhumun varisi olmadığından bahsedilmekle birlikte sonradan Ankara’da bir erkek kardeşi olduğu ortaya çıkmıştır. Terekede bulunan Tercüme-i Ferâiz, Tarihü'l-Fünun, Behcetü'l-Fetâvâ gibi kitaplar merhum yeniçerinin okumaya meraklı bir kişi olduğunu göstermektedir (BOA., C.ML., Dosya no: 367, Gömlek no: 15100).

Defterler dışında yeniçeri ortalarının yardımlaşma sandıkları hakkında bazı arşiv belgeleri de tespit edilmiştir. Söz gelimi; geçmişte Yeniçeri Ocağı Ağalığı’nda bulunmuş ve sonrasında Tekfurdâğı’na memur olarak tayin olmuş ve orada yaşayan Hüseyin

Ağa'ya gönderilen bir yazıda; yedi yüz elli iki gün süren ağalığı süresince sorumlu olduğu ocağın beytümaldan Enderûn ı Hümâyûn Hazinesi'ne hiçbir ödeme yapmadığı anlaşıldığından bu süre için hesaplanan 42.484,5 kuruş 44 akçenin derhal ödenmesi istenmiştir. 1768 yılına ait bu belgeden görüleceği üzere Yeniçeri Ağalığı Makamı'na getirilen bir kişi ocağın beytümali için hazineye her yıl 20.000 kuruş ödemekle mükelleftir. Buna göre Yeniçeri Ağalığı makamı maddi yönden de güçlü olmayı gerektirmektedir. Ancak ağanın beytümaldan işletilmeye verilen paralardan bir hisse alma hakkı olduğu ve hazineye ödeyeceği parayı buradan karşılayabileceği tahmin edilmiştir (BOA., C.AS., Dosya no: 1058, Gömlek no: 46517).

Bir başka belgede; İstanbul Yenikapı Mevlevihanesi'nin dışında ikamet ederken vefat etmiş Kahveci Mehmed isimli bir kişiden kalan iki bin kuruş tutarındaki malın kime ait olduğu konusunda anlaşmazlık yaşandığı görülmektedir. Ölümün gerçekleştiği mekanın Sultan Beyazid-i Veli Vakfı'na bağlı Haslar Kalemî'ne bağlı olması nedeniyle tereke bu vakfın subaşı tarafından sahiplenilmek istenmiştir. Ancak Yeniçeri Ocağı, Kahveci Mehmed'in yetmiş bir bölüğünün yoldaşı olduğunu beyan ederek terekenin asıl sahibinin ocağın beytümali olduğunu ileri sürmektedir. Nitekim, bölüğün mütevellisinin ibraz ettiği hatt-ı hümayunda emekli ve halen görevli olanların ölümü halinde, İstanbul ve diğer yerlerdeki mallarının kendileri tarafından zapt edileceği yazılıdır. Terekenin varisinin belirlenmesinde iki farklı görüş vardır ve konu ölen kişinin geçmişinde düğümlenmektedir. Dolayısıyla Kahveci Mehmed'in yeniçeriliği iyice araştırılmalıdır. Şayet sadece ismen ocakta kayıtlı ise o durumda terekesi vakfın malı olacaktır. III. Selim döneminde meydana gelen bu anlaşmazlıkta inceleme tamamlandıktan sonra nihai kararı sultan verecektir (BOA., HAT., Dosya no: 35, Gömlek no: 1765).

3. Yeniçeri Ocağı'nın Kaldırılmasından Sonra Vakıf Mallarının Akıbeti

Sultan II. Mahmut'un emriyle 1826 yılında kanlı bir şekilde lağvedilen Yeniçeri Ocağı'na ait mal varlığı ile odaların yardımlaşma sandıklarının akıbeti hakkında arşivde bazı belgelere ulaşılmıştır. Bu belgeler konuları itibariyle üç başlık altında toplanmıştır. Birinci başlıkta ocağın kaldırılmasından önce borç aldığı halde geri ödemesini yapamayanların durumu, ikinci başlıkta İstanbul'da ocağa ait ev, han gibi kira getiren mülklerin dökümünün yapıldığı belge, üçüncü başlıkta ise Yeniçeri Ocağı'na ait vakıf mallarının Darüşşafaka Vakfı'na devredilmesine ilişkin karar incelenmiştir.

3.1 Ocağın Kaldırılmasından Önce Borç Aldığı Halde Geri Ödemesini Yapamayanların Durumu

Ocağın kaldırılmasıyla birlikte geçmişte ocak malından borç alıp da henüz geri ödemesini gerçekleştiremeyenlerin durumu da ayrı bir problem teşkil etmektedir. Bunlardan biri doksan altı bölüğün sandığından borç aldığı halde ödeyemeyen Hacı Mehmed'in yardım isteğini anlatan belgedir. Belgeden, Hacı Mehmed'in Hatab Kapısı'nda bulunan Barutçu dükkanını rehin etmek suretiyle cerrah ve tabib masrafları için altı yüz doksan kuruş borç aldığı anlaşılmaktadır. Ancak aylık kazancı yeterli olmadığından borcunu ödeyememiştir. Dolayısıyla ya borcun tümüyle silinmesini veya rehin verdiği dükkanın satılarak borcun ödenmesini talep etmektedir (BOA., C.AS., Dosya no: 780, Gömlek no: 33001). Kırk beş bölüğün orta sandığından iki yüz on beş kuruş borç alan Seyyid Ahmedanlı aşiretinin durumu ise daha farklıdır. Zira alınan borç karşılığında ocak sandığına altı kalem doksan yedi akçe tutarında senet rehnedilmiş olup,

ocağın kaldırılmasıyla birlikte bu senetler devlet hazinesine geçmiş olmakla birlikte söz konusu senetlerin dolaşımı yasaklandığından borcun ödenmesi mümkün gözükmemektedir (BOA., C.AS., Dosya no: 1081, Gömlek no: 47671).

3.2 Mülga (Kaldırılan) Yeniçeri Ocağı Ortalarının İstanbul İçi ve Dışında Kirada Olan Gayrimenkulleri

12 L 1242/ 9 Mayıs 1827 tarihli belgede kaldırılan yeniçeri ocağının İstanbul içi ve dışında kirada olan gayrimenkullerinin dökümü yapılarak Evkâf-ı Hümâyun'a bildirimde bulunulmuştur. Söz konusu dökümde; gayrimenkulün cinsi (arsa, dükkan, bahçe, bostan, vb.), adresi (örneğin, Kapan-ı Dakik -un kaparı- kurbunda Papaz oğlu mahallesinde kain bir bab menzil şeklinde tarif edilmektedir), hangi orta bölüğüne ait olduğu (örneğin, altmış cemaatin miyanesi vakfından, birinci bölük miyanesi vakfından vb.), kira geliri ve gayrimenkulün kimin sorumluluğuna verildiği, bilgileri yer almaktadır. Yapılan dökümlerden sonra iki kez ara toplam alınmıştır. Birincisinde 61 adet dükkandan 1715 kuruş, ikincisinde ise Cebeci Ocağı Vakfı'na ait 40 adet yerden 710 kuruş gelir temin edildiği belirtilmektedir.

Bu bilgiler Evkâf-ı Hümâyun Nazırı'nın yapmış olduğu incelemeler sonucunda elde edilmiştir. Ancak bundan sonrası için gayrimenkullerin ne şekilde idare edileceği hususunda tam bir karar verilememiştir. Konu hakkında üç tane seçenek mevcuttur. İlk ikisinde gayrimenkullerin idaresini Evkâf-ı Hümâyun doğrudan devir alacak ya da kendi kontrolünde bir halifeye idareyi verecektir. Üçüncü seçenekte ise bu gayrimenkullerin Sultan Ahmed Han Vakfı'na devri sözkonusudur ve bu konuda son kararı nazır ile defterdar görüşüp karara bağlayacaktır. Mülga yeniçeri ocaklarına ait arsaların Sultan Ahmed Han Vakfı'nca devir alınmasına dair halihazırda bir ferman çıkartılmış olduğundan bahsi geçen kiradaki gayrimenkullerin de bu vakfa devredilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, Şehzadebaşı'nda bulunan ve iskele odalar olarak tabir edilen yıkılmış ocak kışlaların yirmi yedi bin yirmi bir zirâ ölçüsündeki arsasının beş bin altı yüz altmış beş zirâsı açılacak yeni yollar için ifraz edilmiş (ayrılmış), on dört bin dört yüz kırk beş buçuk zirâsı Bab-ı âli'ye ilave edilmek üzere vakıf mülkünden satın alınan dükkan ve arsalar için Sadrazam Halil Bey'e temlik edilmiş ve kalan altı bin dokuz yüz on buçuk zirâsı ile yeni odalar olarak tabir edilen kışlaların arsası da Sultan Ahmed Han Vakfı'na verilmiştir.

Buna göre söz konusu gayrimenkullerin idaresinin tek elden yapılmasının daha kolay olacağı düşünülerek Haremeyn Muhasebesi'ne kaydedilmesi suretiyle Evkâf-ı Hümâyun'a ve ilgili taraflara bildirimde bulunulması uygun görülmüştür (BOA., EV.HMH., Gömlek no: 8978). Belge, yeniçeri ocaklarının kaldırılmasından bir yıl sonra ocağın sahip olduğu gayrimenkullerin ve kışlalarının devlet yetkilileri tarafından farklı şekillerde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

3.3 Yeniçeri Ocağı'na Ait Vakıf Mallarının Darüşşafaka Vakfı'na Devredilmesine İlişkin Karar

Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da kapatılmasının ardından ocağa ait sandıklar ile kışla ve diğer malları hakkında alınan kararlardan bazıları belgeler yardımıyla tespit edilmiştir. Bir yıl geçmeden alınan bu kararlardan, devletin bu askeri teşkilattan arda kalanların hızla ortadan kaldırmayı amaçladığı düşünülmektedir. Devletin bu refleksi kangren haline gelmiş bir sorunu kalıcı bir şekilde çözme isteği olarak değerlendirilebilir. Zira

Yeniçeri Ocağı askeri bir örgütlenmenin ötesinde kimi ocak mensuplarının çeşitli esnaf grupları içerisindeki faaliyetleri ile bir yandan ekonomik bir güç haline gelmiştir. Ayrıca, zaman zaman sonu kanlı biten kalkışmalarla alternatif bir otorite olma gücüne de sahip olmuştur. Diğer tüm nedenler bir kenara bırakılsa da sadece yönetimde söz hakkı olma veya isteğini silah zoruyla yaptırma amacı dahi Osmanlı hanedanlığının sürekliliği açısından bunun önemli bir tehdit olarak algılanması için yeterli bir neden olarak gözükmektedir. Öte yandan devletin 18. yüzyılın sonlarına doğru başlattığı reform hareketlerine karşı da belirli bir direnç gösteren ocağın kaldırılması bir yerde zorunluluk haline gelmiştir. Ancak çok uzun süre faaliyet gösteren böyle bir teşkilattan arda kalanlar için hızlı bir tasfiye sürecine girilmiş olsa da daha geç bir dönemde gözden kaçan bazı malların tespit edildiği anlaşılmaktadır. 1870 ve 1893 yıllarına ait iki belgede kapatılan Yeniçeri Ocağı vakıf malları ile birlikte hiçbir vakfa ait olmadığına dair hüküm verilen arsaların Darüşşafaka Vakfı'na devir edildiği anlaşılmaktadır.

1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı'nın ardından Osmanlı topraklarındaki azınlıkların çeşitli okullar açması karşısında bazı Müslümanlar da bu gelişmelere kayıtsız kalmamış, özellikle imkanı olmayan fakir çocukların okutulması hayata hazırlanmaları amacıyla harekete geçmiştir. Sabahları Büyükçarşı'ya giden ve çarşı açılıncaya kadar boş vakit geçirdiği gözlenen esnaf çırakları bu düşüncelere esin kaynağı olmuştur. İslâm çocuklarının ve yetimlerinin okutulmasını hedefleyen Cemiyet-i Tedrisiye-yi İslâmiye Cemiyeti'nin 30 Mart 1864 tarihinde kurulması ile birlikte bu yönde ilk adım atılmıştır. Cemiyetin kurucularından Yusuf Ziya Bey (Maliye Nazırı Yusuf Ziya Paşa), Tefvik Bey (Vidimli Müşir Tefvik Paşa), Muhtar Bey (Gazi Ahmet Muhtar Paşa) açılan mektepde dersler de vermişlerdir. Cemiyet, mektebe devam eden öğrencilerin bütün ihtiyaçlarını üstlenmiştir. İlk mektep, Beyazıt'taki Simkeşhane Binası köşesinde ve Sebil üstündeki Valide Emetullah Kadın Mektebi'nin evkâf tarafından tamir edilmesi suretiyle çırak okulu olarak açılmış, mektep binası yetersiz kaldığı için Aksaray'daki Ebubekir Paşa Mektebi de cemiyetin idaresine bırakılmıştır. 1873 yılına kadar toplam 350 öğrenciye okuma yazma öğretilmiştir. Her iki mektebe olan fazla talep nedeniyle cemiyete esaslı bir bina yapılması kararlaştırılmış ve Darüşşafaka bu iyi niyetli çabaların sonucu ortaya çıkmıştır. İnşasına 1872 yılında başlanan ve başta dönemin padişahı Abdülaziz olmak üzere Osmanlı hükümetinin, Mısır Hidivi'nin ve varlıklı kişilerin verdiği destek ile tamamlanan okul 1876 yılında kapılarını yetimlere açmıştır. Yarı kız yarı erkek yetimlerin okumaları için tasarlanan okula bir hayli vakıf ve gelirler tahsis edilmiş, yanı sıra hükümetçe erzak yardımı yapılmış, birçok hayırsever tarafından önemli miktarda emlak ve akar vakıfların gelirleri de bağışlanmıştır (Kurt, 2012: 161, 162). Konu hakkında tespit edilen iki belge dikkat çekicidir.

18 Ocak 1870 tarihli bir belgede; "kapatılmış Yeniçeri Ocağı'nın bölük ve ortalarına ait olup o tarihe kadar başka bir vakfa devredilmemiş malları ile hayratı yurt dışında kalmış ve mütevellileri bulunmayan vakıf binalar ve yangın yerleri tesviye edilerek herkesin arsası ve her vakfın hissesi verildikten sonra, fazla kalıp da hiçbir vakfa ve hiçbir arsa sahibinin hakkı ve hissesi olduğuna dair hüküm olunmayan arsaların satılarak bedelinin Darüşşafaka'ya verilmesi ve bu gibi arsalar için Darüşşafaka adına senet itası ile yeni bir vakıf kurulmasının" sultan iradesiyle kabul edildiği görülmektedir (BOA., YEE., Dosya no: 36, Gömlek no: 74). Belgeden iki konu hakkında değerlendirme yapmak mümkündür. İlki, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının üzerinden yaklaşık 44 sene geçmesine rağmen halen ocağın gözden kaçan mallarının kalmış olmasıdır ve idarecilerin bu mallardan aynı

amaç için yararlanmayı düşünmesidir. Geçmişte vefat eden yeniçerilerin yetimlerine gelir temin etmek için biriktirilen mallar bu kez toplumdaki diğer yetimlerin yetişmesi, gelecekte ülkeye faydalı bireyler haline gelmesi amacıyla kullanılacaktır. Belgedeki ikinci dikkat çeken husus da idarecilerin yeni kurulan Darüşşafaka Vakfı'na özel bir önem vermeleri ve ülkenin atıl kalan kaynaklarını bu vakıf için seferber etmeleridir. Aslında Osmanlı Devleti'nin yetim çocukların yetişmesine gösterdiği ayrıcalıklı yaklaşımın kökenleri vakıf kültürüne, ondan önce de İslâm anlayışına dayanmaktadır.

Konu ile ilgili diğer belge, Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi tarafından kaleme alınan ve Babıali Meclis-i Mahsus'da görüşülerek karara bağlanan 19 Ağustos 1893 tarihli yazıdır. Buna göre 15 Şevval 1286/m. 18 Ocak 1870 tarihinde alınan karar gereği; kapatılan Yeniçeri Ocağı'na ait vakıf ve hayratlar ile yabancıya geçmiş ancak mütevellisi belli olmayan ve herhangi bir vakfın uhdesinde bulunmayan arsaların Darüşşafaka Vakfı adına tescil edilmesi uygun görülmüş olup, bu karar hükmünün taşrayı da kapsadığı bildirilmektedir (BOA., BEO., Dosya no: 280, Gömlek no: 20392). Belgeden anlaşıldığı kadarıyla Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasının ardından uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen ocağın taşradaki mallarının devri için halen tereddütler devam etmekte ve ne şekilde bir yol izleneceğine dair Bab-ı âli'nin kararı sorulmaktadır. Alınan karar bu yöndeki tereddütleri gidermeye yönelik olup, "evkâf-ı münderise" çerçevesinde kapsamın genişletilmesidir (Öztürk, 2003: 70). Ayrıca 1870 tarihli kararnamenin ardından 23 yıl geçmiş olmakla birlikte merkezi idarenin taşradaki atıl vakıf mallarını da devir edilecek mallar kapsamına dahil etmesi Darüşşafaka Vakfı'na olan desteğin artarak sürdüğüne işaret etmektedir.

Özetle, Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasından sonra ocağa ait vakıf malları için alınan kararları kısa ve uzun vade olarak iki aşamada değerlendirmek mümkündür. 9 Mayıs 1827 tarihli belge kısa vadede yapılanlar hakkında bazı bilgiler içermektedir. Buna göre ocaktan kalan emlak ve malların önemli bir kısmı Sultan Ahmed Han Vakfı'na devredilmiştir. 30 Mart 1864 tarihinde kurulan ve sonrasında Darüşşafaka Vakfı'na dönüştürülen Cemiyet-i Tedrisiye-yi İslâmiye Cemiyeti, kalan vakıf malları için bir dönüm noktası olmuştur. Yetim müslüman çocukların okutulması ve topluma kazandırılması amacıyla kurulan bu vakfa devlet yetkilileri maddi ve manevi her türlü desteği vermişlerdir. 1870 ve 1893 yıllarına ait iki arşiv belgesinde hiçbir vakfa ait olmadığına hüküm verilen arsalar ile birlikte kapatılmış Yeniçeri Ocağı'nın vakıf mallarının (1893 tarihli belgede hükmün kapsamı taşrayı da içerecek şekilde genişletilmiştir.) Darüşşafaka Vakfı'na verilmesine ilişkin hükümler ocak mallarının akıbetini ortaya koymaktadır.

Sonuç

Osmanlı tarihi içerisinde önemli bir yeri olan Yeniçeri Ocağı hakkında bugüne kadar birçok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Kendine has özellikleri ve kuralları ile dikkat çeken ve güçlü olduğu dönemlerde düşmanlara büyük korku salmış bu askeri teşkilatın zaman içerisinde yeniliklere adapte olamamasının yanında istediklerini devlet otoritesine kabul ettirebilmek için sonu kanlı biten isyanlara kalkışması bir yerde aynı akıbetle karşılaşmasına neden olmuştur. İmparatorluğun dağılmasından yaklaşık yüz yıl önce sonlandırılan ocakla ilgili halen açıklığa kavuşmayan birçok husus vardır. Bunlardan biri de ocağın orta ismi verilen taburlarının kurmuş oldukları yardım sandıklarındır. Sandıkların kuruluş amaçlarından biri de savaşta şehit olan veya eceliyle vefat eden

Yeniçerilerin geride bıraktıkları yetimlere maddi olarak katkı sağlamaktır. Zaman içerisinde ocağın genelinde başlayan düzensizlikler ve askerlik disiplini ile bağdaşmayan uygulamalar yardım sandıklarını da olumsuz etkilemiş ve amaçlarından uzaklaşmasına yol açmıştır. 1826 yılında kapanmasının ardından ocağa ait taşınır ve taşınmaz malların önemli bir kısmının Sultan Ahmed Han Vakfı'na devredildiği görülmektedir. Bir şekilde bunların dışında kalan ocak vakıflarına ve yardım sandıklarına ait arsalar ve diğer taşınmazların ise temelleri 1864 yılında atılan Darüşşafaka Vakfı'na devredildiği arşiv belgelerinden tespit edilmiştir. Böylece bu malların kullanılmasındaki amaç değişmemiş, yine yetimlerin yetiştirilerek topluma kazandırılması esastan vazgeçilmemiştir. Yeniçeri Ocağı'nın kapatılması ile birlikte devletin büyük bir dertten kurtulduğu düşünüldüğünden "Vaka'a-i Hayriyye/ Hayırlı Olay" olarak isimlendirilen bu olayın ocaktan geriye kalan malların hayırlı bir işe kullanılması sayesinde farklı bir anlam kazandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Beydilli, Kemal (2011). "Yeniçeri". Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. C: 43, 450-462.
- Devellioğlu, Ferit (2003). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Kuban, Doğan (2007). Osmanlı Mimarisi. İstanbul: Y.E.M. Yayınları.
- Kurt, Songül Keçeci (2012). "Bir Eğitim Öncüsü: Darüşşafaka". Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2): 159-174.
- Kurum, Can (2015). Modern Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Kuruluşu: Askeri Tekaüt Sandığı (1866). Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma İktisadi Anabilim Dalı, Edirne.
- Koçu, Reşad Ekrem (2015). Yeniçeriler. İstanbul: Doğan Kitap.
- Özcan, Tahsin (2006). "Osmanlı Toplumunda Yetimlerin Himayesi ve Eytâm Sandıkları". İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, (14): 103-121.
- Özkaya, Yücel (2008). 18. Yüzyılda Osmanlı Toplumunu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Öztürk, Nazif (2003). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Sosyal Yardımlaşma Kurumları". Vakıf Medeniyeti Sempozyumu Kitabı. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları: 53-75.
- Sunar, Mehmet Mert (2010). "XIX. Yüzyıl Başları İstanbul'unda Esnaf Yeniçerileri", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, (18): 59-85.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). Osmanlı Devlet Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları I, Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- _ (1929). Şehrimize Ait Vesikalardan Yeniçeri Kışlaları, İstanbul: Şehremaneti Matbaası.
- _ (2011). Kavanin-i Yeniçeriyan (Yeniçeri Kanunları). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. Yay. Haz: Tayfun Toroser.

İnternet Kaynakları

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148>. Kauffer Haritaları. Erişim: 10.05.2016.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA) Belgeleri

- BOA., BEO. (Bâb-ı Ali Evrak Odası), Dosya no: 280, Gömlek no: 20392.
- BOA., C.AS. (Cevdet Askeriye), Dosya no: 1058, Gömlek no: 46517, Dosya no: 708, Gömlek no: 33001. Dosya no: 1081, Gömlek no: 47671.
- BOA., C.ML. (Cevdet Maliye), Dosya no: 367, Gömlek no: 15100.
- BOA., D.BŞM.d. (Başmuhasabe Kalemi ve Bağlı Birimlerine Ait Defterler), Gömlek no: 41042.
- BOA., D..YNÇ.d. (Yeniçeri Kalemi Defterleri), Gömlek no: 34752.
- BOA., EV.HMH. (Evkâf-ı Haremeyn Muhasebeciliği Defterleri), Gömlek no: 8978.
- BOA., HAT. (Hatt-ı Hümayun Katalogları), Dosya no: 35, Gömlek no: 1765.
- BOA., YEE. (Yıldız Esas Evrakı), Dosya no: 36, Gömlek no: 74.